

Μια δεύτερη «Αναφορά στον Γκρέκο» παρουσίασε ο Όμιλος Λογοτεχνίας της Β' Γυμνασίου στο τέλος του πρώτου τριμήνου, με αφορμή τα πενήντα χρόνια από το θάνατο του Νίκου Καζαντζάκη και με τίτλο «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος. Διά χειρός Νίκου Καζαντζάκη». Η ιδιαίτερη αυτή έκθεση ζωγραφικής ξεκίνησε αρχικά ως παιχνίδι: οι μαθητές χωρίστηκαν σε ομάδες προκειμένου να ανακαλύψουν τους «κρυμμένους πίνακες του Ελ Γκρέκο» μέσα σε αποσπάσματα από το έργο του Νίκου Καζαντζάκη. Συγκεκριμένα, *Ταξιδεύοντας Ισπανία*, επισκέφθηκαν το Τολέδο, τη δεύτερη πατρίδα του μεγάλου ζωγράφου μέχρι και το θάνατό του και φυλλομετρώντας την *Αναφορά στον Γκρέκο* στάθηκαν στον πρόλογο και στον επίλογο της εξομολόγησης του συγγραφέα προς τον «αγαπημένο του παππού», όπως συνήθιζε να τον προσφωνεί.

Δεκαπέντε απεικονίσεις εντοπίστηκαν στα εν λόγω αποσπάσματα. Στη συνέχεια, αποφασίσαμε να συνενώσουμε το Λόγο, τη γλώσσα της περιγραφής και της αφήγησης, με την Εικόνα και τα αντικείμενα. Στην πορεία της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ως αφετηρία το Διαδίκτυο και μεταφορώθηκαν τα έργα του Ελ Γκρέκο από πινακοθήκες ηλεκτρονικής μορφής στις οποίες είχαμε ελεύθερη πρόσβαση. Επίσης, αξιοποιήθηκαν και έντυπες πηγές για το έργο και τη ζωή του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου. Ξεφυλλίσαμε αφιερώματα και καταλόγους ζωγραφικής, ασκηθήκαμε στον εντοπισμό πληροφοριών με τη χρήση ευρετηρίων, ευαισθητοποιηθήκαμε γύρω από θέματα δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και τεκμηριώσαμε τα λεγόμενά μας με αναφορά στη βιβλιογραφία. Διαιρέσαμε την παρουσίασή μας σε δέκα θεματικές ενότητες. Κυρίως όμως, μας δόθηκε η ευκαιρία της διπλής απόλαυσης: λογοτεχνία και ζωγραφική, ζωγραφική και λογοτεχνία. Αναζητώντας, λοιπόν, το ζωγράφο μέσα στον πεζογράφο προσεγγίσαμε το γνωστό παλαιό ερώτημα: με πόση δύναμη μπορούν οι λέξεις να αναπαραστήσουν τη ζωή, το θάνατο, το ορατό και το αόρατο στο μάτι του ανθρώπου;

Η περιήγηση στον κόσμο του Νίκου Καζαντζάκη και στην ταξιδιωτική λογοτεχνία ολοκληρώθηκε με τρία ακόμη ταξίδια: στο πρώτο, πάλι *Ταξιδεύοντας Ισπανία*, με σύνθημα «Βίβα λα Μουέρτε!», διαβάσαμε τους «Ελεύτερους Πολιορκημένους του Αλκάθαρ» και τους συνδέσαμε με τους ήρωες του Πολυτεχνείου· στο δεύτερο, παρακολουθήσαμε, στο Ήτον της Αγγλίας, τα ομαδικά αθλήματα που οδηγούν στο «Δίπλωμα Ανθρώπου»· στο τρίτο, επανήλθαμε στην Ελλάδα, στην Αρχαία Ολυμπία και στις Καστροπολιτείες του Μοριά.

Όποιος θελήσει να δει την έκθεσή μας, ας έχει στο νου του τα όσα παραδέχεται για τον εαυτό του ο Νίκος Καζαντζάκης:

Γιατί δεν κάνω τέχνη· αφήνω την καρδιά μου να φωνάζει.

Σε αυτό ακριβώς έμοιαζαν οι δύο μεγάλοι Κρητικοί.

Βασιλική Αφεντουλίδου

Οι μαθητές: Διακογιάννης Νίκος, Μαντόγλου Μελέτη Αντώνης Μελέτης, Μαρίνης Νάσος, Μηλιώνης Σπύρος, Μπίχτας Στέφανος, Πεσταρίνι Μάρκος.

«Άποψη του Τολέδο. Πριν από το 1597. Λάδι σε μουσαμά, 1,21 x 1,09 μ. Συλλογή κόμισσας de Añover y Castañeda, Metropolitan Museum, Νέα Υόρκη. Υπογραφή, στην κάτω δεξιά γωνία: δομήνικος θεοτοκόπουλος έποιεί». Το Τολέδο το είχα στο νου μου όπως το είχε ζωγραφίσει ο Γκρέκο μέσα στην καταιγίδα: Αψηλό, ασκητικό, μαστιζόμενο από λάμπες απότομες, κι η σαΐτα της περίφημης γοτθικής του Μητρόπολης, η σαΐτα της ψυχής του ανθρώπου, διαπερνάει τα σύννεφα τα κατάφορτα από τον κεραυνό του Θεού. Οι μισοί πύργοι, τα μισά μουράγια, τα μισά σπίτια,

φωτίζονται με τη γαλάζια λάμψη της αστραπής, η άλλη μισή πλευρά γκρεμίζεται, κατάμαυρη στο χάος. Υψώνουνταν στο νου μου το Τολέδο απaráλλαχτο με το πνέμα του Γκρέκο: φωτοσπαθάτο από τη μια μεριά, κατασκότεινο από την άλλη, απρόσιτο...

Τουριστικός οδηγός εποχής του Τολέδο (Ηράκλειο, Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, © Ε.Κ.Ι.Μ.)

Άποψη του Τολέδο, Απρίλιος 2006.

Το Τολέδο τον είχε γοητέψει. Ήταν η πολιτεία που του ταίριαζε -γιομάτη μεγαλείο και λάμψη, μα που είχε αρχίσει να ξεπέφτει και ν' αφανίζεται. Όμως ζούσαν ακόμα και περπατούσαν στα στενά δρομάκια της, όλο περφάνια, κούραση και μυστική έξαρση, οι ιππότες κι οι ευγενείς, οι άγριοι καρδινάλιοι κι οι χλωμοί καλόγεροι, όλες οι παθητικές φασματικές μορφές που γοήτεψαν το μαύρο έξαλλο μάτι του ανυπόταχτου Κρητικού. Οι φλέβες του ήταν γιομάτες από το πιο διαλεχτό αραβίτικο αίμα. Τούτοι οι ίδιοι Άραβες, που είχαν αρπάξει την Ισπανία, είχαν ξεχυθεί ίσαμε την Κρήτη, «το νησί που τρέχει μέλι και γάλα», ξεμπάρκαραν κι έκαψαν τα καράβια τους για ν' αναγκαστούν να την κυριέψουν. Το ίδιο καταχτητικό αραβίτικο αίμα έτρεχε στις κρητικές κι ισπανικές φλέβες. Κι όταν ήρθε ο Γκρέκο στο Τολέδο, βρήκε μια αληθινή του πατρίδα.

Άποψη του Τολέδο, Απρίλιος 2006.

Κι είχε
ακόμα το παρθένο
μάτι που δεν

μπορούσαν να το 'χουν οι Ισπανοί ζωγράφοι: έβλεπε για πρώτη φορά, ξαφνικά, στην κρισιμότερη ακμή της νιότης του, το θέαμα της Ισπανίας, τις εκστατικές χλωμιασμένες μορφές, την πικραμένη αυστηρή ανάταση μιας ράτσας που αρχίζει να γέρνει στη δύση της.

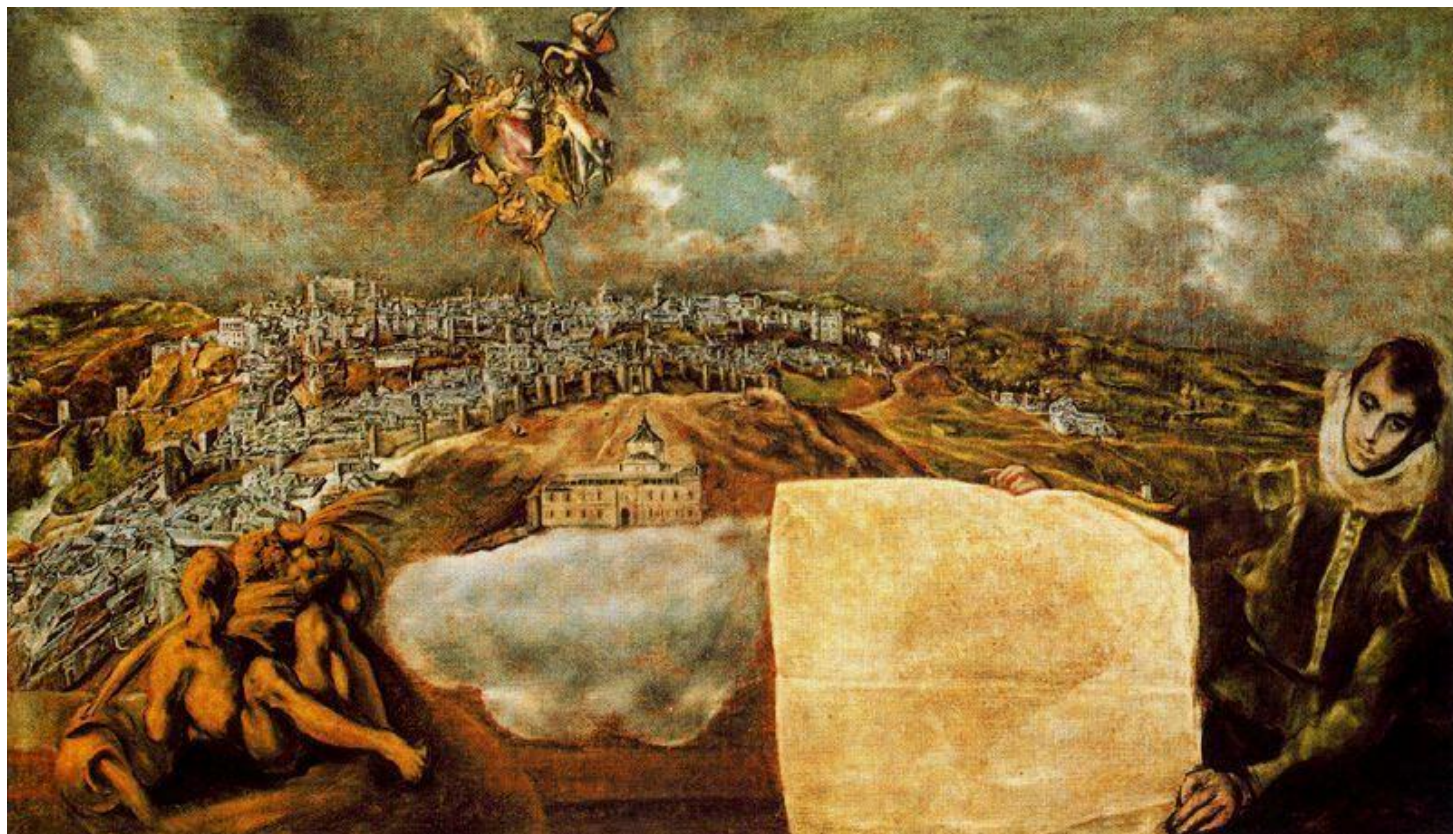
Στις εκκλησίες γκρεμισμένα παλάτια, ένα αγιόκλημα μέσα στα χαλάσματα σηκώνει το κεφαλάκι του και μοσχοβολάει. Βρέθηκα πάλι στην παλιά Οβριακή, στο σπίτι του Γκρέκο, δρασκέλισα το κατώφλι.

Το Σπίτι του Ελ Γκρέκο: Ο Ελ Γκρέκο έζησε στο εγκαταλελειμμένο παλάτι του Μαρκησίου Βιγιένα, Δούκα της Εσκαλόνα. Αυτό που ονομάζουμε «Σπίτι του Ελ Γκρέκο» ήταν τα δώματα του Σαμουέλ Λεβί, ταμιά του Βασιλιά Δ. Πέδρο Ι που αργότερα πέρασαν στα χέρια της Δούκισσας Αλδόνθα ντε Μεντόθα. Στις αρχές του αιώνα, ο Μαρκήσιος ντε λα Βεγα-Ινκλάν, επιθυμώντας να διατηρήσει τη μνήμη του Ελ Γκρέκο και των έργων του, ανακαινίζει το παλιό αρχοντικό και τοποθετεί τους πίνακες, δημιουργώντας ένα «πιστό αντίγραφο» του αρχοντικού του ζωγράφου, με έπιπλα εποχής.

Το ζεύγος Καζαντζάκη με τις αδελφές Υβόν Μετράλ και Λουσιέν Φλερί, Τολέδο 1950 (Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Νίκου Καζαντζάκη).

Τρογυρίζω το σπίτι του Γκρέκο, το μουσείο του, τις εκκλησιές όπου βρίσκονται τα έργα του, έχω στο νου μου όλη του τη ζωή και τον αγώνα, λάμπουν στα μάτια μου τα σπαθωτά, φλεγόμενα στόματα, τα χλωμά, μακροδάχτυλα, σαν άστρα της θάλασσας, χέρια, τα μάτια τα πυρπολημένα κι ακίνητα.

Άποψη και σχέδιο του Τολέδο. π. 1610-1614. Λάδι σε μουσαμά, 1,32 x 2,28 μ. Συλλογή Pedro Salazar de Mendoza, Μουσείο του Γκρέκο, Τολέδο». Στην είσοδο, η περίφημη εικόνα του Τολέδου κι ο Γιωργής, ο γιος του Γκρέκο, μπροστά, με ξεδιπλωμένο το χάρτη. Κι από τον ουρανό κατεβαίνει απάνω στο Τολέδο, χορεύοντας, κρεμάμενο ανάερα, ένα σμάρι άγγελοι με την

Παναγία
μέλισσες,
ανάμεσα
άγγελος
άστρο που

στη μέση. Σαν ένα ερωτικό σμάρι την άνοιξη, με τη βασίλισσα στις χνουδωτές κοιλιές τους. Ένας πέφτει από πάνω κατακέφαλα, σαν χύνεται.

Το ζεύγος Καζαντζάκη με τις αδελφές Υβόν Μετράλ και Λουσιέν Φλερί στο σπίτι του Γκρέκο, μπροστά στον πίνακα «Ο Άγιος Πέτρος μετανόων», Τολέδο 1950 (Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Νίκου Καζαντζάκη).

*Στράφηκα προς το γέρο φύλακα του Μουσείου κι άρχισα να μιλώ και να χωρατεύω μαζί του.
Μίλησα, γέλασα, συνήφερε λίγο η καρδιά μου και τότε σώπασα κι άρχισα να κοιτάζω τον Γκρέκο.*

Όλο το Αποστολάτο γύρα μου, και νιώθω ξαφνικά πως έπεσα μέσα σε φλόγες. Ο Απόστολος Βαρθολομαίος, ντυμένος ολάσπρα· το μαυρόσγουρο, χλωμό, πεινασμένο κεφάλι σαλεύει σα φλόγα να ξεκορμίσει από το λαιμό. Κρατάει στα χέρια ένα μαχαίρι με τόση αλαφράδα και χάρη -λες και κρατάει φτερό και θέλει να γράψει.

«Ο Απόστολος Βαρθολομαίος. 0,97 x 0,77 μ. Μουσείο Ελ Γκρέκο, Τολέδο».

«Ο Άγιος Ιωάννης ο Ευαγγελιστής. Λάδι σε μουσαμά, 0,90 x 0,57 μ. Μουσείο του Πράδο, Μαδρίτη. Υπογραφή με ελληνικά αρχικά». Δίπλα του ο Ιωάννης με κοκκινόσγουρα μαλλιά, έφηβος συνάμα και γυναίκα, αντρόγυνος μυστικός, κρατά ένα δισκοπότηρο ξεχειλισμένο φίδια.

«Ο Άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής και ο Άγιος Ιωάννης ο Ευαγγελιστής. Λάδι σε μουσαμά, 110 x 86 εκ. Μουσείο του Πράδο (δανεισμένο στο Μουσείο Santa Cruz του Τολέδο), Μαδρίτη».

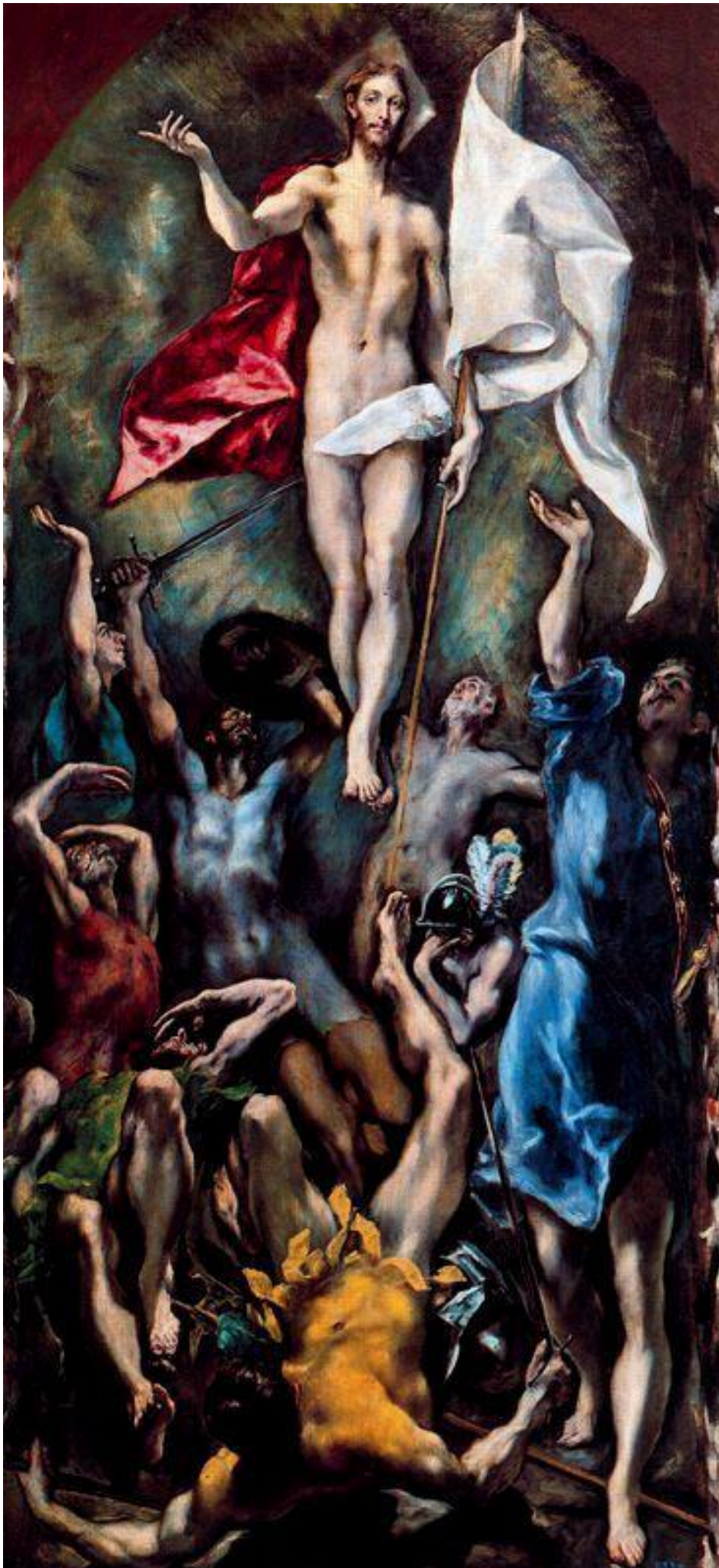

Ο Άγιος Ιωάννης ο Ευαγγελιστής, σύμφωνα με μια παράδοση, εμφανίζεται ως αμούστακος νεαρός, μ' έναν αετό δίπλα του. Το θέμα του δισκοπότηρου με τον δράκο που κρατά στο αριστερό του χέρι, προέρχεται από μια απόκρυφη πηγή, σύμφωνα με την οποία, όταν ο Άγιος αναγκάστηκε να πει δηλητήριο, επειδή δε θυσίασε στους ειδωλολατρικούς θεούς, ευλόγησε τη χρυσή κούπα, από την οποία βγήκαν φίδια.

«Η Πέμπτη Σφραγίδα της Αποκαλύψεως. 1608-1614. Λάδι σε μουσαμά, 2,25 x 1,93 μ. Νοσοκομείο του San Juan Bautista de Afuera, Τολέδο, Metropolitan Museum, Νέα Υόρκη». Ο άνθρωπος είναι -ψυχή και σώμα- ολάκερος σπαθί. Ολοένα το σώμα εξαϊλώνεται, τεντώνεται διάφανο, λαμπερό, απόκοσμο -σαν ψυχή.

«Η Ανάσταση. 1603-1607.
Λάδι σε μουσαμά, 2,75 x 1,27
μ. Μουσείο του Πράδο,
Μαδρίτη. Υπογραφή:
δομήνικος θεοτοκόπουλος
έποιει».

δομήνικος θεοδ
κόπος έποίησε:

Θυμούμαι την Ανάσταση του
Γκρέκο στο μουσείο της
Μαδρίτης. Κάτω οι φρουροί,
κίτρινοι, πρασινωποί, γαλάζιοι,
καταγκρεμίζονται τ'
ανάσκελα, κι ολόισιος σα
μακροκότσανο κρίνο,
κάτασπρος, ανεβαίνει από την
παρδαλή τούτη, μανιασμένη
ανθρώπινη μάζα ο Χριστός·
θείο βέλος που ανηφορίζει
στον ουρανό, σηκώνοντας το
βάρος της ύλης και το θάνατο.

«Το Μαρτύριο του Αγίου Μαυρικίου. 1580-1582. Λάδι σε μουσαμά, 4,48 x 3,01 μ. Μοναστήρι του Εσκοριάλ. Υπογεγραμμένο στο χαρτί που έχει το φίδι στο στόμα του, στην κάτω δεξιά γωνία: δομήνικος θεοτοκόπουλος κρής έποίηι. Σύμφωνα με το βίο του Αγίου, το μαρτύριο του Αγίου Μαυρικίου έλαβε χώρα στη Γαλατία στα τέλη του 3^{ου} αιώνα όταν ο Μαυρίκιος και ολόκληρη η λεγεώνα που διοικούσε, αρνήθηκαν να υπακούσουν στην εντολή του Μαξιμιανού και να προσκυνήσουν τους θεούς της αυτοκρατορίας. Ο πίνακας δεν άρεσε καθόλου στο Φίλιππο το Β΄ της Ισπανίας –ο οποίος είχε αναθέσει το έργο αυτό στον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο». Και μέσα στο παγωμένο Εσκοριάλ, πως λάμπει, σα σμαλτωμένο μέταλλο, το μαρτύριο του Αγίου Μαυρικίου! Οι τρεις μπροστά πανοπλίες, μπλάβη, σκούρα θαλασσιά και κίτρινη, η φορεσιά του παιδιού, η λάμψη η απόκοσμη που χτυπάει τον αγέρα, σου δίνουν μια τέτοιαν έξαρση που θαρρείς πως σφεντονίστηκες σε μυστικό της πανσέληνος τοπίο.

Κι όταν ο φαρμακομύτης βασιλιάς ο Φίλιππος τρόμαξε βλέποντας τον Άγιο Μαυρίκιο που του ζωγράφισες, δάγκασες τα χείλια, δεν καταδέχτηκες να παρακαλέσεις μήτε να βάλεις νερό στις μπογιές σου, μά πήρες την οργή, την περηφάνια και την απροσκύνητη τέχνη μαζί σου και σκαρφάλωσες στο Τολέδο τυλιμένος μέσα στις φλόγες.

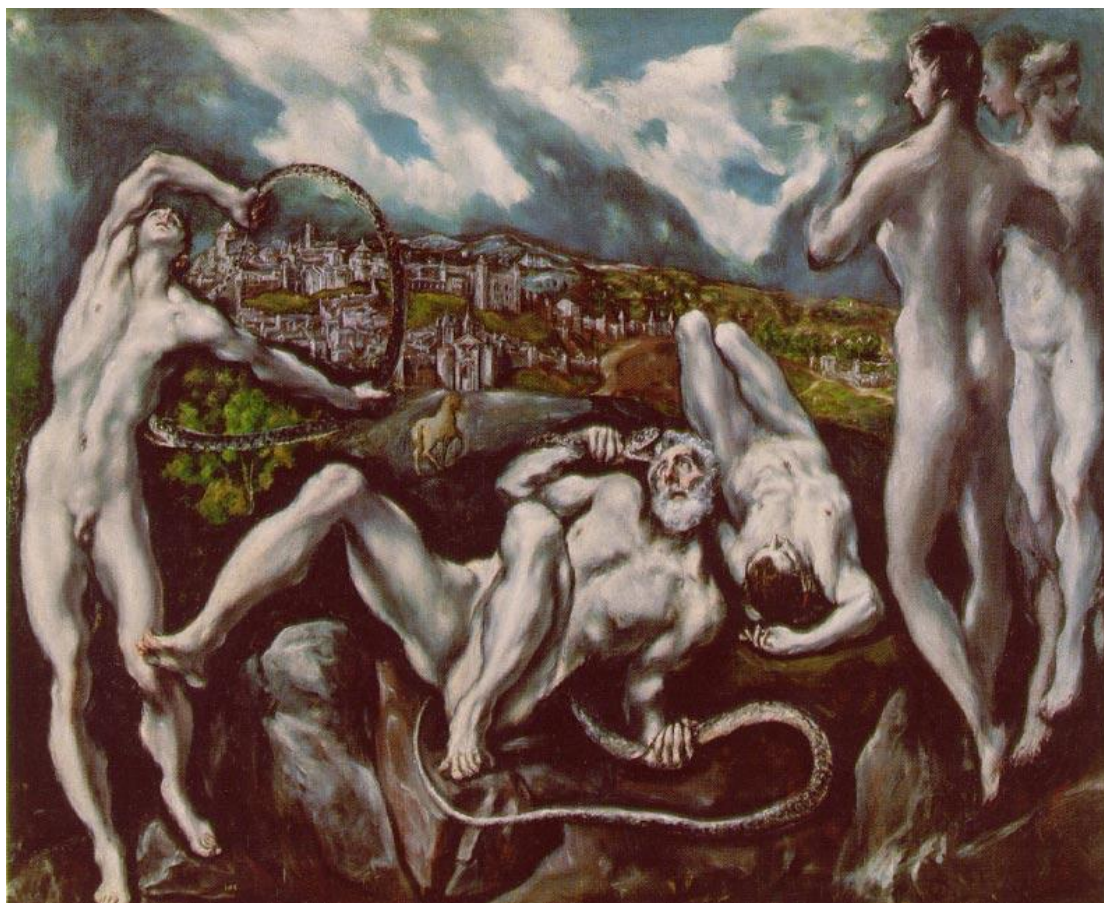
«Η Πεντηκοστή. 1603-1607. Λάδι σε μουσαμά, 2,75 x 1,27 μ. Museo Nacional de la Trinidad, Μουσείο του Πράδο, Μαδρίτη. Υπογραφή: δομήνικος θεοτοκόπουλος έποίηι». Όμοια σε όλες τις ζωγραφιές του Γκρέκο το φως σπαθίζει με σφοδρότητα τον αγέρα, έχει κάτι το ανήλεο και σαρκοβόρο -είναι σαν το Άγιο Πνεύμα στην Επιφοίτησή του. Οι Απόστολοι λαγιάζουν κάτω τρεμάμενοι· σα να θέλουν ξεφύγουν, μα είναι πια πολύ αργά. Το Πνέμα ορμάει σα γεράκι και γαντζώνεται απάνω τους· ένας Απόστολος βάζει σταυρωτά τα χέρια απάνω από το κεφάλι του για να αποφύγει το Πνέμα, μα τα χέρια του γιομώνουν αίματα.

Τέτοιο το φως στα έργα του Γκρέκο. Τρώει τα σώματα, αποσυνθέτει τα σύνορα κορμιού και ψυχής, τανύζει σα δοξάρι τα κορμιά -κι ας σπάσουν. Το φως του είναι κίνηση. Κίνηση βίαιη. Δεν πηγάζει από τον ήλιο, είναι αντίθετο

με το φως του ήλιου. Το φως χιμάει σαν από φεγγάρι τραγικό, ο αγέρας μερμηδίζει γιομάτος κεραυνό, οι άγγελοι κάποτε ξεσπούν κατάκορφα στον ουρανό σαν αστροβολίδες, που σπάζουν πολύχρωμες, απειλητικές, απάνω από τα κεφάλια των ανθρώπων. Κι έτσι τα πρόσωπα του Γκρέκο έχουν την κερωμένην, εκστατικήν όψη που έχουν τα φαντάσματα ή που παίρνουν οι μορφές μας σε μια μεγάλη γαλάζιαν αστραπή.

Ο ΛΑΟΚΟΩΝ ΤΟΥ ΓΚΡΕΚΟ

«Ο Λαοκόων. 1608-1614. Λάδι σε μουσαμά, 1,42 x 1,93 μ. Συλλογή του Alcázar, Μαδρίτη, Εθνική Πινακοθήκη, Ουάσινγκτον». Η αγωνία του Γκρέκο είναι: πίσω από τα φαινόμενα να βρει την ουσία. Να τυραννήσει το σώμα, να το μακρύνει, να το φωτίσει αρπαχτικά, να επιφοιτήσει απάνω του και να το κάψει όλο. Όλος ανησυχία και πείσμα, περιφρονώντας τους συνηθισμένους κανόνες της τέχνης, προσηλωμένος μονάχα στο δικό του όραμα, παίρνει το πινέλο του όπως ο ιππότης το σπαθί του, και ξεκινάει. «Η ζωγραφική, συνήθιζε να λέει, δεν είναι τεχνική, δηλαδή συνταγές και κανόνες. Η ζωγραφική είναι άθλος, έμπνευση, ενέργεια απόλυτα προσωπική».

Όσο γερνάει, αντί να γαληνεύει, δηλαδή να ξεθυμαίνει, όπως όλοι οι άνθρωποι, ο Γκρέκο αγριεύει ολοένα. Ο σφυγμός του όλο και γρηγορεύει, η «παραφροσύνη» του όλο και γίνεται πιο γόνιμη. Τα στερνά του έργα, Η Πέμπτη Σφραγίδα, ο Λαοκόοντας, το Τολέδο με την καταιγίδα, είναι καθάρια φλόγα. Δεν είναι σώματα. Η ψυχή του ανθρώπου είναι σπαθί και ξεθηκάρωσε από το σώμα. Κι όσο προχωράει ο Κρητικός στην ηλικία, τολμάει ακόμα και τούτο: Ο άνθρωπος είναι - ψυχή και σώμα- ολάκερος σπαθί. Ολοένα το σώμα εξαυλώνεται, τεντώνεται διάφανο, λαμπερό, απόκοσμο -σαν ψυχή.

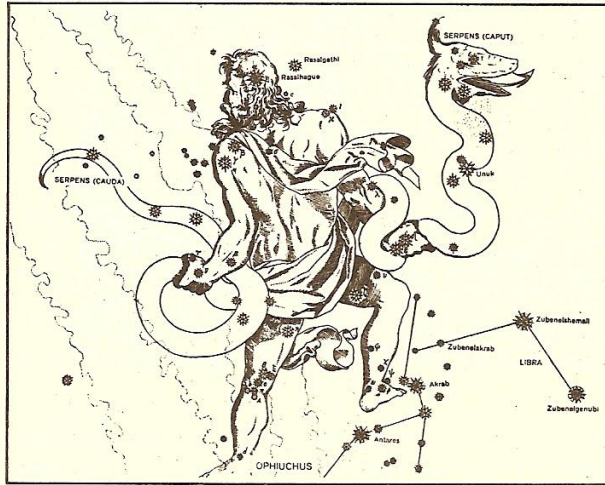
Ο ΛΑΟΚΟΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΤΡΟΙΑΣ

«Ο Λαοκόων και οι γιοι του, 2^{ος} αι. π.Χ. – 1^{ος} αι. μ.Χ., Βατικανό». **Ο Λαοκόων ήταν πρόσωπο της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας**, γιος του Αντήνορα και ιερέας του Απόλλωνα στην Τροία. Ο Λαοκόων κατά την παράδοση είχε ασεβήσει προς τον θεό Απόλλωνα επειδή είχε παντρευτεί και είχε γίνει πατέρας. Πράγματι, είχε δύο γιους. Όταν οι Έλληνες έκλεισαν σε ασφυκτικό κλοιό την Τροία, **ο Λαοκόων συμβούλεψε τους Τρώες να μην εμπιστεύονται τους Έλληνες και να μην πάρουν μέσα στην πόλη τον Δούρειο Ίππο**. Ήταν αυτός που είπε το περίφημο: **«Φοβοῦ τοὺς Δαναοὺς καὶ δῶρα φέροντας»** (=να φοβάσαι τους Δαναούς ακόμη και αν φέρνουν δώρα). Για να δείξει τον κίνδυνο στους συμπατριώτες του, έμπηξε το δόρυ του στα πλευρά του ξύλινου ίππου, για να αποδείξει ότι επρόκειτο για κούφιο άγαλμα γεμάτο πολεμιστές. Και πάλι όμως οι Τρώες δεν έδωσαν σημασία στις συμβουλές του. **Ο Λαοκόων τιμωρήθηκε όταν ο θεός Ποσειδώνας**, φίλος και προστάτης των Ελλήνων **έστειλε εναντίον του δύο τρομερά φίδια** που δάγκωσαν αυτόν και τα παιδιά του. Το «Σύμπλεγμα του Λαοκόωντα και των δυο γιων του» παριστάνει το μικρό γιο ήδη νεκρό από τα δάγματα των φιδιών, ενώ ο μεγαλύτερος βρίσκεται ακόμη στη ζωή.

Ο ΛΑΟΚΩΝ ΤΩΝ ΑΣΤΡΩΝ

Τα δύο φοβερά φίδια του Ποσειδώνα που έσφιξαν μέχρι θανάτου το Λαοκόωντα και τους γιους του έγιναν μετέπειτα ο αστερισμός του Όφι. Σύμφωνα με τη μυθολογία μας, ο **Οφιούχος**, δηλαδή ο άνθρωπος που κρατάει τα φίδια ήταν ο Λαοκόωντας (κατά μία άλλη εκδοχή ήταν ο θεός της Ιατρικής, ο Ασκληπιός).

Όφης και Οφιούχος από την Ουρανομετρία του Μπάγιερ, 1603. Ο Όφης είναι ο μοναδικός αστερισμός που αποτελείται από δύο ξεχωριστά μέρη που συνήθως ονομάζονται το Κεφάλι και η Ουρά του Όφι. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι χωρίζεται από τον Οφιούχο που τον κρατά.

(Δανέζης 1998:125)

Στο στρατόπεδο των Τρώων, οι αστεροειδείς Πρίαμος, Αινείας, Γλαύκος, Έλενος, Αντήνορας, Σαρπηδόνας, Πάνδαρος, **Λαοκόων**, Πάρης, Δόλων, Σιμοείσιος αλλά και Αστυάνακτας κ.ά.

Μοναδική «παραφωνία» στην ουρανογραφία του Τρωικού πολέμου είναι οι αστεροειδείς Πάτροκλος και Έκτορας, οι οποίοι είχαν ονομαστεί πριν αποφασιστεί ο διαχωρισμός σε στρατόπεδα Αχαιών – Τρώων. Οι δύο αυτοί αστερισμοί βρίσκονται σε «λάθος» στρατόπεδα: ο Πάτροκλος στους Τρώες και ο Έκτορας στους Αχαιούς.

Ακόμα, από τον Λαοκόωντα πήρε το όνομά του ο αστεροειδής **3240 Λαοκόων** (3240 Laocoon), μέλος της Τρωικής Ομάδας που ανακαλύφθηκε το 1978. Η «Τροία» αποτελείται από δύο ομάδες αστεροειδών και η καθεμία τους περιλαμβάνει αστεροειδείς με ονόματα ηρώων από τον Τρωικό Πόλεμο. Οι δύο ομάδες βρίσκονται αντικριστά, η μία απέναντι στην άλλη με τον πλανήτη **Δία** στη μέση, ο οποίος τις «χωρίζει» για να μη «συγκρουστούν» μεταξύ τους. **Στο στρατόπεδο των Αχαιών** περιλαμβάνονται οι αστεροειδείς Αχιλλέας, Νέστορας, Αγαμέμνονας, Οδυσσέας, Διομήδης, Σθένελος, Μενέλαος, Θερσίτης, Στέντορας, Ιδομενέας, Τελαμώνιος (Αίας) αλλά και Κάλχας κ.ά.

«Η Παναγία της Αμώμου Συλλήψεως. Σύναψη Συμβολαίου: 1607. Λάδι σε μουσαμά (ελλειψοειδές), 3,47 x 1,74 μ. Παρεκκλήσιο της Isabel del Oballe, San Vicente, Μουσείο Santa Cruz, Τολέδο. Υπογραφή: δομήνικος θεοτοκόπολις (sic)». Οι άγγελοί του έχουν στέρεα αθλητικά κορμιά. Είναι μελαχρινοί, με αλαφρό μαύρο χνούδι στα μάγουλα και στο απανωχείλι κι η μύτη τους είναι ανασκωμένη, όλο χάρη. Και στην εκκλησιά του Αι-Βιθέντε στο Τολέδο ένας άγγελος σπρώχνει με τα ρωμαλέα μπράτσα του με τόση δύναμη την Παναγία στον ουρανό, που καθώς τον κοιτάξεις, η ορμή του σε συνεπαίρνει τόσο που τα μπράτσα σου και τα στήθια πονούν, σαν να σπρώχνουν όλη τη γης ψηλά κατά τον ουρανό.

... Οι άγγελοι κάποτε ξεσπούν κατάκορφα στον ουρανό σαν αστροβολίδες, που σπάζουν πολύχρωμες, απειλητικές, απάνω από τα κεφάλια των ανθρώπων.

«Ο Ευαγγελισμός. 1597-1600. Λάδι σε μουσαμά, 3,15 x 1,74 μ. Κολέγιο της Doña Maria de Aragón, Μουσείο Balaguer, Μαδρίτη». Αυτός δεν ήταν που έκαμε τα φτερά των αγγέλων τόσο μεγάλα που η Εκκλησία τρόμαξε;

Ο θρύλος που είχε δημιουργήσει ο βίαιος, λιγομίλητος Κρητικός ζωντανεύει πάλι σήμερα σε όλα τα χείλια. Αυτός δεν ήταν που είπε για τον Μιχαήλ Άγγελο: «Καλός άνθρωπος, μα δεν ήξερε να ζωγραφίζει»;

«Ο Καρδινάλιος Fernando Niño De Guevara. π. 1600. Λάδι σε μουσαμά, 1,71 x 1,08 μ. Άγιος Παύλος, Τολέδο (;), Metropolitan Museum, Νέα Υόρκη. Υπογραφή: δομήνικος θεοτοκόπουλος έποίηι». Κι όταν τον ρώτησε η Ιερά Εξέταση: «Πούθε ήρθες; Γιατί ήρθες;» αυτός αποκρίθηκε: «Δεν έχω να δώσω λόγο σε κανένα! Δεν είμαι υποχρεωμένος ν' απαντήσω, δεν απαντώ!» Μα όταν δε σε ζόριζαν, φαρδιά πλατιά χάραζες τ' όνομά σου στη ζωγραφιά σου, και κάτω, με περήφανο καμάρι, τον τίτλο: ΚΡΗΣ.

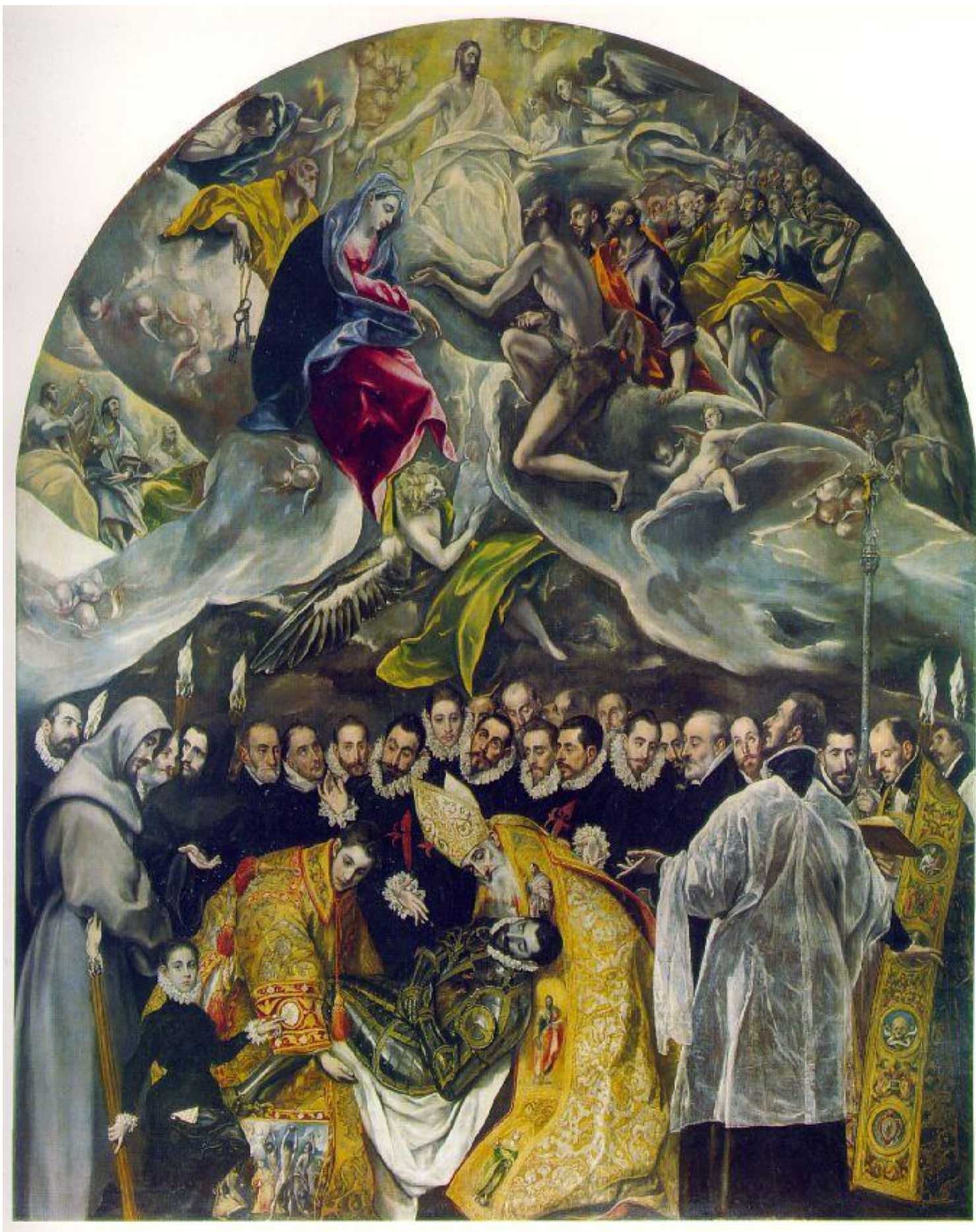
Τα πορτρέτα του Γκρέκο έχουν τόση
ένταση που ανατριχιάζει, σα να
βλέπεις μέσα από το μαύρο φόντο νά
'ρχεται, συμπύκνωση φασματική του
αιθέρα, ο άγιος ιππότης ή
καρδινάλιος. Ο Γκρέκο ένιωθε το
σώμα του ανθρώπου ως εμπόδιο,
συνάμα όμως ως και το μόνο μέσο
για να εκφραστεί η ψυχή.
Γι' αυτό δεν το απαρνήθηκε όπως οι
Άραβες ξομπλιαστές, βάζοντας στη
θέση του αφηρημένα γεωμετρικά
σχήματα. Το ξαθέρι του κορμιού δεν
ήταν για τον Γκρέκο το παιχνίδι που
κάνουν η σάρκα και το φως· ήταν η
ψυχή, το αόρατο μαργαριτάρι που

έπρεπε να γίνει ορατό.

Γι' αυτό όσο κοιτάζεις τα
πορτρέτα του Γκρέκο νιώθεις
να σε κυριεύει μεταφυσικός
τρόμος. Όλοι τούτοι οι
ζωγραφισμένοι άνθρωποι
διατηρούν το σώμα που
είχαν όταν ζούσαν, τα
σουσούμια, τα ίδια ρούχα,
είναι οι ίδιοι που
ξανάρχουνται, μέσα από
μαγικό καθρέφτη,
αναστημένοι από έναν
παντοδύναμο ξορκιστή. Η
τέχνη έτσι ξαναπαίρνει την
παλιά της μαγικιά δύναμη κι
ανασταίνει τους
πεθαμένους.

«Η Ταφή του Κόμη του Orgaz. 1586. Λάδι σε μουσαμά, 4,80 x 3,60 μ. Άγιος Θωμάς, Τολέδο. Υπογραφή: δομήνικος θεοτοκόπολις (sic) έποίηι, αήο 1578».

Στιγμιότυπα από τη ζωή του Ελ Γκρέκο

Ηράκλειο Κρήτης 1541 – Τολέδο Ισπανίας 1614

Όταν έτρωγε, είχε μουσικούς στο διπλανό δωμάτιο να του παίζουν και να φραίνεται τρώγοντας. «Σπαταλούσε, λέει ο φίλος του Ιωσήφ Μαρτίνεθ, σπαταλούσε τα δουκάτα στα μεγαλεία του σπιτιού του!». Το δειλινό αγαπούσε να πηγαίνει στους κήπους του καρδινάλιου Σαντοβάλ υ Ρόχας. Ελιές, πορτοκαλιές, πεύκα, στέρνες με ψάρια, ζωτικά πουλιά, γυμνά αγάλματα, γυναίκες. Εκεί έσμιγε με τους φίλους του -ποιητές, καλόγερους, πολεμιστές, καρδινάλιους. Στους κήπους αυτούς πήγαιναν και οι πιο όμορφες Τολεδάνες αρχόντισσες που καθώς λέει ο Γκρέκο,

«λεν περισσότερα με μια λέξη παρά ένας Αθηναίος φιλόσοφος μ' ένα βιβλίο».

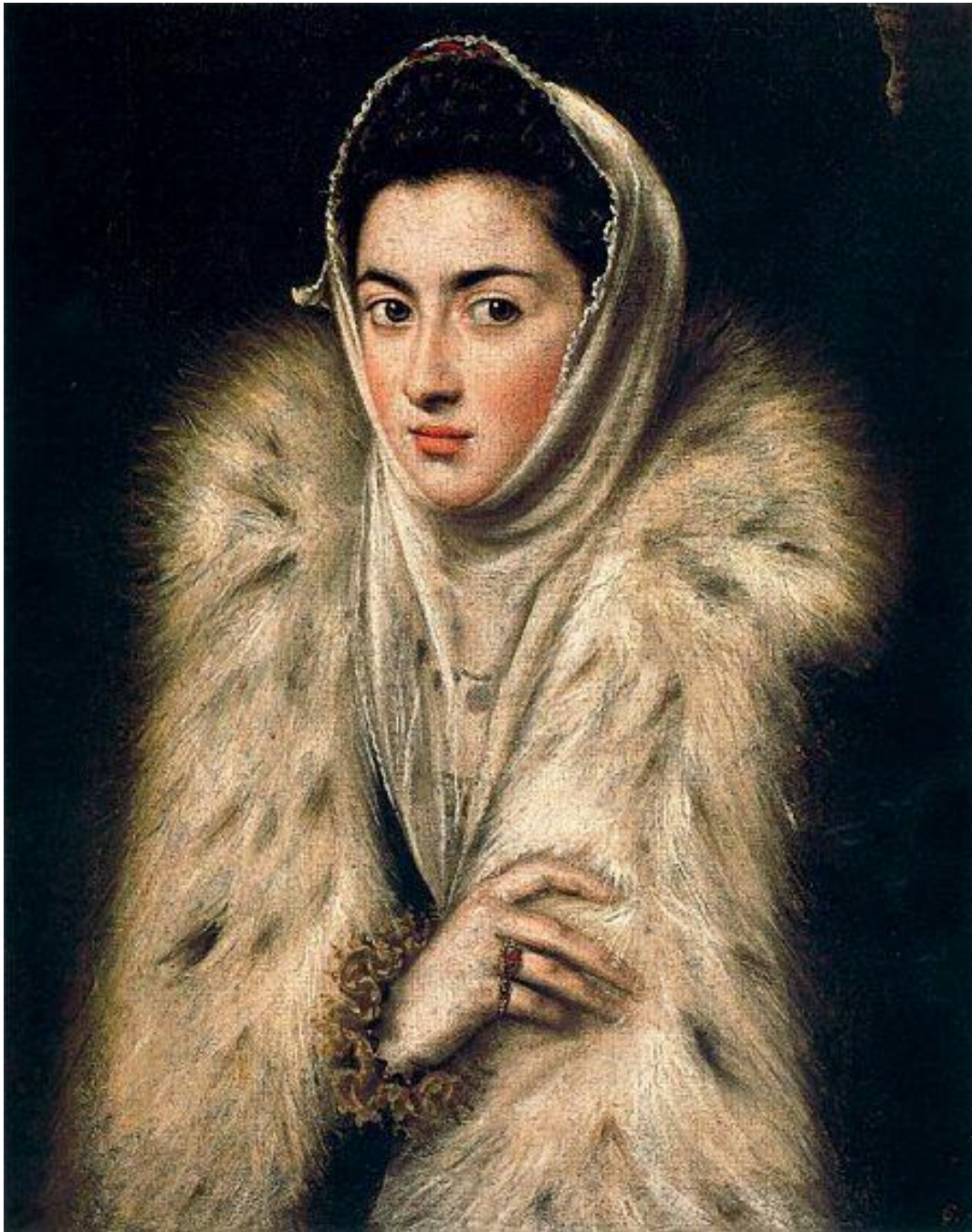
[...] Ο ήλιος βασίλευε, χρυσώνουνταν οι στέγες, σκοτείνιαζε ο ποταμός, γκρεμίζονταν από το βουνό ο Αποσπερίτης. Άναψαν τα φώτα μέσα στο σπίτι, πρόβαινε στην ταρατσα η αγαπημένη συντρόφισσα του ύπνου και του ξύπνου σου, Η Χερώνυμα, και σου άγγιζε πολύ αλαφρά, να μη σε τρομάξει, το χέρι. «Βράδιασε, σου 'λεγε, δεν έφαγες όλη τη μέρα, δούλευες· δεν το λυπάσαι το κορμί σου;»

Ζούσες σαν άρχοντας. Ήσουν άρχοντας, Σπατάλευες, καταφρονώντας τη φρόνεση, ό,τι κέρδιζες από την τέχνη σου. [...] Ψηλομύτη σ' έκραζαν, ακατάδεχτο, ιδιότροπο, ένα λόγο ενάντιο να σου 'λεγαν, έπαιρνες φωτιά, κι όταν σε ρωτούσαν πόσα δουκάτα ζητάς για μια σου ζωγραφιά, αγρίευες, δεν πουλιούνται, έλεγες, δεν αγοράζονται, ξεπερνούν κάθε πουγκί έργα τέχνης σαν τα δικά μου, σας τ' αφήνω μονάχα ενέχυρο κι όταν θέλω σας γυρίζω πίσω τα δουκάτα και παίρνω τη ζωγραφιά μου.

Στις 8 του Απρίλη του 1614, ένα χαρούμενο πρωινό, η πόρτα του σπιτιού του μεγάλου Κρητικού ήταν ανοιχτή, παιδόπουλα με άσπρα δαντελωτά πουκάμισα στέκουνταν στο κατώφλι με κίτρινες λαμπάδες. Ο περήφανος μυστηριώδης ξένος που είχεν έρθει, τώρα και σαράντα χρόνια, από τη θάλασσα, είχε πεθάνει.

Στιγμιότυπο από
την ταινία του
Γ. Σμαραγδή,
Ελ Γκρέκο, 2007,
ελληνική
κινηματογραφική
ιστορική ταινία
διεθνούς
παραγωγής.

«Η Jerónima de las Cuevas (πιθανόν η σύζυγός του;). 1577-1579. Λάδι σε μουσαμά, 0,62 x 0,50 μ. Συλλογές: Serafin García de la Huerta, Μαδρίτη, Maxwell MacDonald, Pollok House, Γλασκώβη». Ο ήλιος βασίλευε, χρυσώνουνταν οι στέγες, σκοτείνιαζε ο ποταμός, γκρεμίζονταν από το βουνό ο Αποσπερίτης. Άναψαν τα φώτα μέσα στο σπίτι, πρόβαινε στην ταράτσα η αγαπημένη συντρόφισσα του ύπνου και του ξύπνου σου, Η Χερώνυμα, και σου άγγιζε πολύ αλαφρά, να μη σε τρομάξει, το χέρι. «Βράδιασε, σου' λεγε, δεν έφαγες όλη τη μέρα, δούλευες· δεν το λυπάσαι το κορμί σου;»

Το επίκαιρο μήνυμα του Ελ Γκρέκο
Διά χειρός Νίκου Καζαντζάκη

Γιατί ύστερα από δύομισι αιώνες, βγήκε από την αφάνεια όπου είχε πέσει ο Γκρέκο κι έγινε σήμερα ένας από τους μεγάλους αρχηγούς μας; Γιατί μπροστά σε κανέναν άλλο ζωγράφο η καρδιά μας δεν αναστατώνεται με τόσο σφοδρότητα;

Γιατί η εποχή μας είναι βαθιά ομολογη με την ανήσυχη, ταραγμένη, αγωνιζόμενη συνείδηση του Γκρέκο.

Όμοια με αυτόν μάχονται κι οι σύγχρονες ανώτατες ψυχές να βρουν από τα φαινόμενα – που πια δε χωρούν τις πεθυμίες μας – μιαν ουσία.

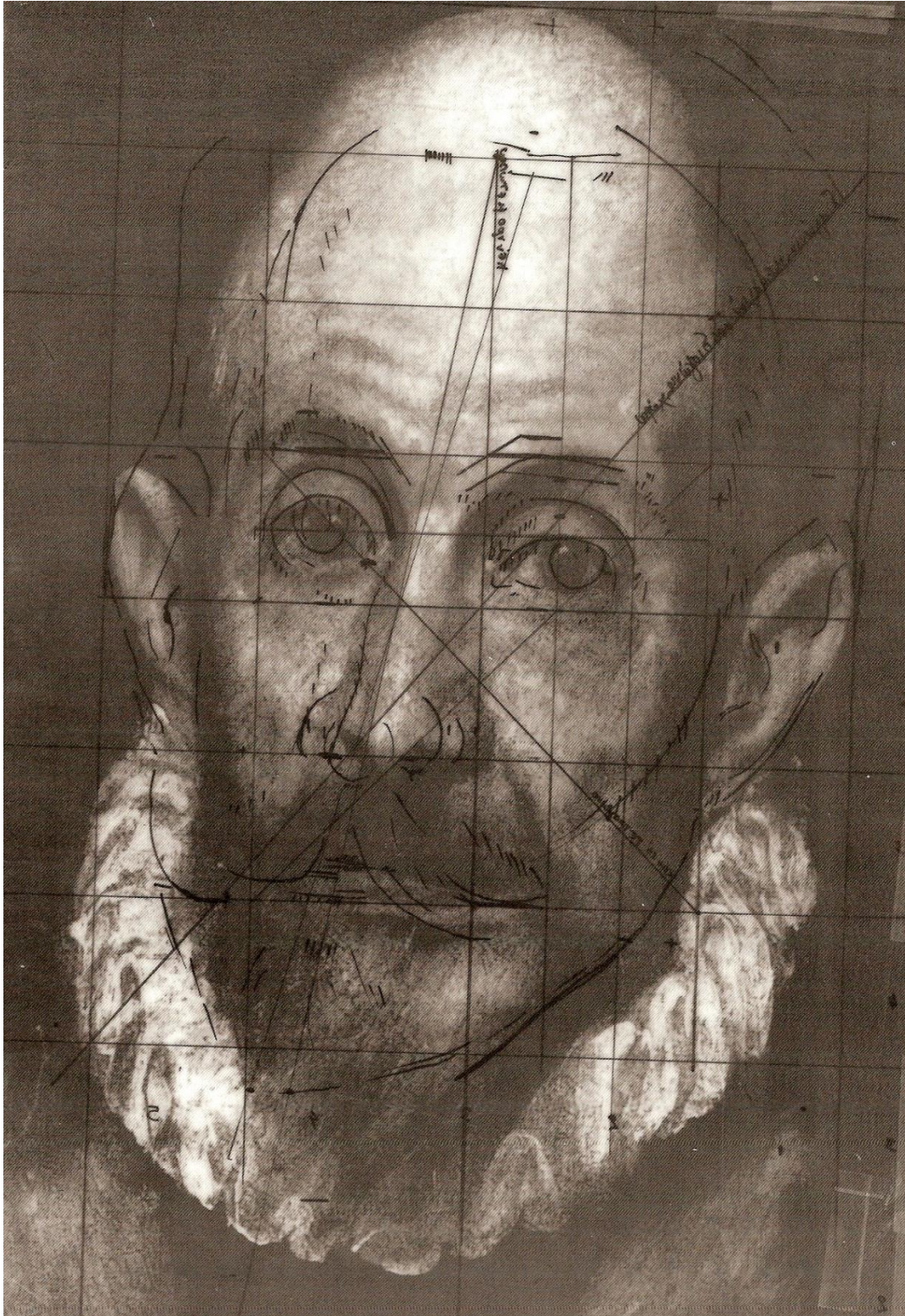
[...] Η αγωνία αυτή του τεχνίτη ξεσπάει σφοδρότερη στις γόνιμες μεταβατικές εποχές, όπως είναι η εποχή μας, όπως ήταν η εποχή του Γκρέκο. Είναι φυσικό οι τέτοιοι δημιουργοί να θεωρούνται από τους φρόνιμους συγχρόνους τους τρελοί – αφού τρελός θεωρείται επί είκοσι τέσσερις ώρες αυτός που βλέπει είκοσι τέσσερις ώρες πρωτύτερα από τους άλλους.

Τρελός θεωρήθηκε ο Γκρέκο επί δύομισι αιώνες.

Και τώρα μονάχα που ζούμε πια συνειδητά την αγωνία του, αρχίζει ο Γκρέκο και αναγνωρίζεται αρχηγός μας.

Οδμήνικος
Θεοδόπουλος

Στέκουμαι σαν στρατιώτης μπροστά στο στρατηγό και κάνω την **ΑΝΑΦΟΡΑ** μου **ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ**· γιατί αυτός είναι ζυμωμένος από το ίδιο κρητικό χρώμα με μένα, και καλύτερα απ' όλους τους αγωνιστές που ζουν ή που έχουν ζήσει μπορεί να με νιώσει.

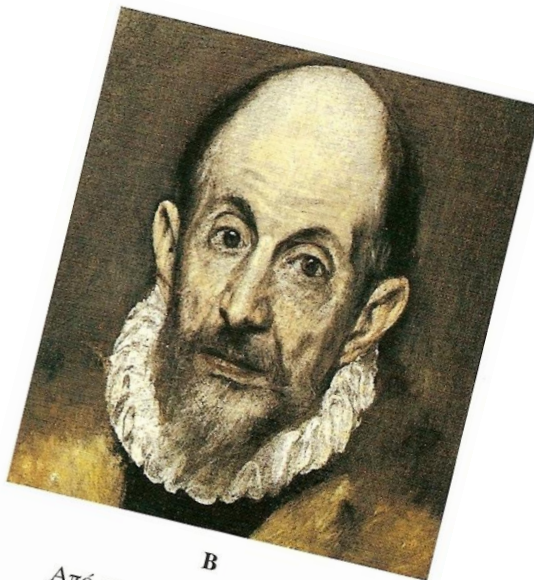

Οι γνώσεις μας για τη **μορφή** του **Θεοτοκόπουλου** είναι, και ίσως εξακολουθήσουν να είναι για καιρό ακόμη, υποθετικές.

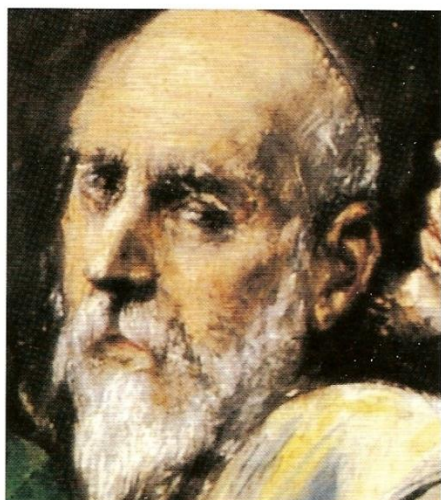
Ασπασία Παπαδοπεράκη – Γλύπτρια.

A
Από το έργο «Η ταφή του κόμη του Orgaz»,
(480 x 360 εκ.), Τολέδο

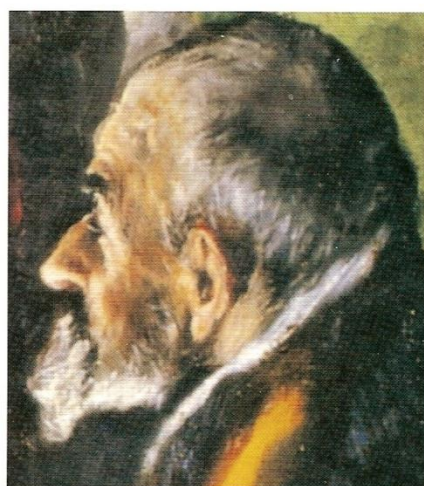

B
Από το έργο «Κεφάλι γέρον»,
(59 x 46 εκ.), Νέα Υόρκη

Γ

Από το έργο «Η Πεντηκοστή»,
(275 x 127 εκ.), Μαδρίτη, Πράδο

Δ

Από το έργο «Η Προσκύνηση των ποιμένων»,
(320 x 180 εκ.), Μαδρίτη, Πράδο

Ε

Από το έργο «Η Μνηστεία της Παρθένου»,
(110 x 83 εκ.), Βουκουρέστι

Οι πέντε «αυτοπροσωπογραφίες» του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου

A: 1^η χρονολογικά αυτοπροσωπογραφία: Ηλικία Δομήνικου
Θεοτοκόπουλου 45 ετών.

B: 2^η χρονολογικά αυτοπροσωπογραφία: Ηλικία Δομήνικου
Θεοτοκόπουλου 38-45 ετών.

Γ: 3^η χρονολογικά αυτοπροσωπογραφία: Ηλικία Δομήνικου
Θεοτοκόπουλου 62-66 ετών.

Δ: 4^η χρονολογικά αυτοπροσωπογραφία: Ηλικία Δομήνικου
Θεοτοκόπουλου 62-66 ετών.

Ε: 5^η χρονολογικά αυτοπροσωπογραφία: Ηλικία Δομήνικου
Θεοτοκόπουλου 67-73 ετών.

(Παπαδοπεράκη 2005:7)

ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ - Ο παππούς του Νίκου Καζαντζάκη

Αρπάχτηκα με λαχτάρα από το χέρι σου· πασαλειμμένο ήταν με πολύχρωμες μπογιές, θαρρείς ζωγράφιζε ακόμα· έκαιγε. Άγγιξα το χέρι σου, πήρα φόρα και δύναμη, μπόρεσα να μιλήσω:

- Παππού, αγαπημένε, είπα, δώσ' μου μια προσταγή.

Χαμογέλασε, απίθωσε το χέρι απάνω στο κεφάλι μου· δεν ήταν χέρι, ήταν πολύχρωμη φωτιά· ως τις ρίζες του μυαλού μου περεχύθηκε η φλόγα.

- Φτάσε όπου μπορείς, παιδί μου...

Η φωνή του βαθιά, σκοτεινή, σαν να 'βγαινε από το βαθύ λαρύγγι της γης.

Έφτασε ως τις ρίζες του μυαλού μου η φωνή του, μα η καρδιά μου δεν τινάχτηκε.

- Παππού, φώναξα τώρα πιο δυνατά, δώσ' μου μια πιο δύσκολη, πιο κρητικιά προσταγή.

Κι ολομεμιάς, ως να το πω, μια φλόγα σουρίξε ξεσκίζοντας τον αέρα, αφανίστηκε από τα μάτια μου ο αδάμαστος πρόγονος με τις περιπλεγμένες θυμαρόριζες στα μαλλιά του κι απόμεινε στην κορφή του Σινά μια φωνή όρθια, γεμάτη προσταγή, κι ο αέρας έτρεμε:

- Φτάσε όπου δεν μπορείς!

Να γιατί όλη μας η ζωή, παππού, ήταν ανήφορος· ανήφορος και γκρεμός κι ερημιά· κινήσαμε με πολλούς συναγωνιστές, με ιδέες πολλές, συνοδεία μεγάλη· μα όσο ανηφορίζαμε κι η κορφή μετατοπίζονταν κι αλάργαινε, συναγωνιστές κι ιδέες κι ελπίδες μας αποχαιρετούσαν, λαχάνιαζαν, δεν ήθελαν, δεν μπορούσαν ν' ανέβουν πιο απάνω· κι απομέναμε μονάχοι με τα μάτια καρφωμένα στην Κινούμενη Μονάδα, στη μετατοπιζόμενη κορυφή. Δε μας κινούσε η αλαζονεία, μήτε η απλοϊκή βεβαιότητα πως θα σταθεί μια μέρα η κορφή και θα τη φτάσουμε· ανεβαίναμε, γιατί ευτυχία, σωτηρία και Παράδεισος για μας ήταν η ανάβαση.

Καμαρώνω την ψυχή του ανθρώπου, καμιά δύναμη ουρανού και γης δεν είναι τόσο μεγάλη· κουβαλούμε μέσα μας την παντοδυναμία και δεν το ξέρουμε· καταπλακώνουμε την ψυχή μας με κρέατα και ξίγκια και πεθαίνουμε χωρίς να μάθουμε τι είμαστε και τι μπορούμε.

Δομήνικος Γεοργιάδης

Διά χειρός Νίκου Καζαντζάκη

Όμιλος Λογοτεχνίας

Ελληνογαλλικής Σχολής

«Jeanne d' Arc»

Σχολικό έτος 2007-2008

Νίκος Διακογιάννης & Αντώνης Μελέτης Μαντόγλου Μελέτη & Νάσος Μαρίνης & Σπύρος Μηλιώνης &
Στέφανος Μπίχτας & Μάρκος Πεσταρίνι & Επιμέλεια: Βασιλική Αφεντουλίδου

1. Τολέδο – Το σπίτι του Ελ Γκρέκο

2. Ο Απόστολος Βαρθολομαίος, Ο Άγιος Ιωάννης ο Ευαγγελιστής, Η Πέμπτη Σφραγίδα της Αποκαλύψεως

3. Η Ανάσταση, Το Μαρτύριο του Αγίου Μαυρικίου, Η Πεντηκοστή

4. Ο Λαοκόων

5. Οι Άγγελοι του Ελ Γκρέκο και ο Μεγάλος Ιεροεξεταστής

6. Η Ταφή του Κόμη του Orgaz

7. Στιγμιότυπα από τη ζωή του Ελ Γκρέκο, Η Jerónima de las Cuevas;

8. Το επίκαιρο μήνυμα του Ελ Γκρέκο

9. Οι πέντε «αυτοπροσωπογραφίες» του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου

10. Ο παππούς του Νίκου Καζαντζάκη

Βιβλιογραφία (πηγές και αναφορές)

Καζαντζάκης, Ν. (2002 ανατ.) *Ταξιδεύοντας Ισπανία*. Αθήνα: Εκδόσεις Καζαντζάκη (Πάτροκλος Σταύρου) • Καζαντζάκης, Ν. (2005¹⁶)

Αναφορά στον Γκρέκο. Αθήνα: Εκδόσεις Ελένης Ν. Καζαντζάκη • Gudiol, J. (1990) *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος*. ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ 1541-1614.

Αθήνα: Εκδ. Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος • Tazartes, M. & Lopera, J. A. (2005) *Ελ Γκρέκο*. Στη σειρά *Μεγάλοι Ζωγράφοι*.

Βιβλιοθήκη Τέχνης. Αθήνα: Εφημ. Η Καθημερινή • Παπαδοπεράκη, Α. (2005, ανάπτυξη) *Εικαστική θεώρηση της μορφής του Θεοτοκόπουλου*. Ανακοίνωση στη Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Δευτέρα 28 Ιουνίου 2004. Κρήτη: Παγκρήτια Συνεταιριστική Τράπεζα, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη • Rufino Miranda (1988) *Τολέδο – Μαδρίτη. Η Τέχνη – Η Ιστορία*. Τολέδο: Impreso en Artes Gráficas Toledo, S.A.U. • Ιστορικό Μουσείο Κρήτης (2007) *Ταξιδεύοντας με φως και με σκοτάδι*. Οδηγός Περιοδικής Έκθεσης, Ηράκλειο, Ιούλιος-Δεκέμβριος 2007 • Cuidad de la pintura – La mayor pinacoteca virtual, <http://pintura.aut.org/> • Μηχανή αναζήτησης Google Image Search • Stellarium 0.8.0, ψηφιακό πλανητάριο ανοιχτού κώδικα • Θεοδοσίου, Σ. & Δανέζης, Μ. (1998) *Τα άστρα και οι μύθοι τους*. Αθήνα: Διάυλος • Ηλεκτρονική Πύλη Μουσείου Νίκου Καζαντζάκη, <http://www.kazantzakis-museum.gr/>